

УДК 343.9

СУЧАСНИЙ СТАН ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВИЯВЛЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЗБУТУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ МЕРЕЖЕЮ ІНТЕРНЕТ

Шраго Альона Олексіївна,
ад'юнкт кафедри оперативно-
розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

У статті здійснено оцінку стану теоретико-прикладних досліджень виявлення і розслідування збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет. На підставі запропонованої автором класифікації особливий акцент у дослідженні зроблено на здобутках вітчизняних науковців у галузі криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, у т. ч. з питань протидії окремим видам злочинів, що вчиняються із застосуванням інформаційних технологій у мережі Інтернет. Констатовано наявність ґрунтовних наукових розробок із проблем протидії злочинам проти суспільної моралі, моральності у сфері статевих стосунків, запобігання сексуальній експлуатації та злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством. Водночас акцентовано увагу на відсутності або ж фрагментарності розгляду питань, пов'язаних з особливостями виявлення, документування, розслідування фактів збуту та розповсюдження порнографічних предметів саме мережею Інтернет. З урахуванням викладеного констатовано, що стан наукової розробленості теоретико-прикладних та організаційно-тактичних основ виявлення і розслідування збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет не є ефективним у зв'язку з відсутністю в Україні спеціальних, комплексних наукових досліджень. Враховуючи значне поширення в Україні таких злочинів, визнаємо необхідність проведення комплексного монографічного наукового дослідження за обраною темою з метою розв'язання вказаних питань. На підставі системного аналізу статистичних даних Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, судових вироків, матеріалів кримінальних проваджень аргументовано доцільність комплексної наукової розробки теоретико-прикладних аспектів виявлення та розслідування цього злочину та визначено напрями такої розробки.

Ключові слова: порнографія, порнографічні предмети, Інтернет, злочини проти моральності, сексуальна експлуатація, збут, розповсюдження, кіберпростір.

MODERN STATE OF THEORETICAL AND APPLIED RESEARCH
TO IDENTIFY AND INVESTIGATE THE SALE AND DISTRIBUTION
OF PORNOGRAPHIC ITEMS IN THE INTERNET

Shrago Alena Alekseevna,
Graduate Student of the Department
of Operational Search Activity
Faculty of Specialist Training
for Criminal Police Departments
(Dnipropetrovsk State University of
Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

The article assesses the state of theoretical and applied researches on the detection and investigation of the sale and distribution of pornographic items by the Internet. On the basis of the classification proposed by the author, the special emphasis in the study focuses on the achievements of domestic scientists in the field of criminalistics, operative and investigative activities, including on counteraction to certain types of crimes committed with the use of information technology in the Internet. The existence of solid scientific research on the problems of combating crimes against public morality, morality in the field of sexual relations, prevention of sexual exploitation and crimes related to sexual violence was stated. At the same time, attention is focused on the lack or fragmentation of the consideration of issues related to the peculiarities of the detection, documentation, investigation of sales and distribution of pornographic objects by the Internet. Taking into account the above, we state that the state of scientific development of theoretical and applied and organizational and tactical foundations for detecting and investigating the distribution and distribution of pornographic objects by the Internet is ineffective in the absence of special, comprehensive scientific research in Ukraine. Taking into account the widespread spread of such crimes in Ukraine, it became necessary to carry out a comprehensive monographic research on the topic chosen by us in order to solve these issues. Based on the systematic analysis of statistical data of the National Police of Ukraine, the Office of the Prosecutor General of Ukraine, criminal proceedings, the expediency of comprehensive scientific development of the theoretical and applied aspects of detection and investigation of this crime has been substantiated, and the directions of such development have been determined.

Key words: pornography, pornographic items, Internet, crimes against morality, sexual exploitation, sale, distribution, cyberspace.

Постановка проблеми. Згідно з Єдиним звітом про вчинення кримінальних правопорушень Генеральної прокуратури України у 2013 р. до ЄРДР було внесено 1021 факт ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів, у 2014 р. – 1148, у 2015 – 1022, у 2016 – 4740, у 2017 – 12036, або загалом 19967 злочинів. Тобто питома вага фактів ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів зростає щороку. Проте з обвинувальними актами до суду у 2013 р. направлено кримінальні провадження лише щодо 619 кримінальних правопорушень (або 60,6% від зареєстрованих), у 2014 – 674 (58,7%), у 2015 – 707 (69,2%), у 2016 – 2124 (44,8%), у 2017 – 7600 (63,1%), що загалом становить 11724 злочини, або 66% від усіх зареєстрованих [1]. До 2017 р. включно статистична інформація про злочини проти громадського порядку та моральності виокремлювалася та надавалася лише сукупністю ст. 293-304 КК України, тому відомості про надходження й розгляд проваджень за ст. 301 КК України відсутні. Однак маємо констатувати занижений стан розгляду судами таких проваджень, оскільки суттєвим недоліком для аналізу

проблемних питань злочинів цієї сфери протягом тривалого часу була відсутність у кримінальному судочинстві офіційної статистики, диференційованої щодо випадків вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів за ст. 301 КК України. Загалом є чимало проблем, пов'язаних із притягненням осіб до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері збуту та розповсюдження порнографічної продукції мережею Інтернет, що зумовлені недосконалістю чинного законодавства та складністю доведення винуватості осіб, котрі вчиняють злочини у вказаній сфері, недостатнім рівнем обізнаності слідчих та оперативників зі специфікою документування протиправної діяльності злочинів цієї категорії.

Аналіз останніх публікацій. У фаховій правничій літературі спостерігається висока наукова зацікавленість і наявний вагомий доробок вітчизняних і зарубіжних вчених із проблем, безпосередньо присвячених або ж пов'язаних із протидією збуту та розповсюдженню порнографічних предметів, що становлять теоретичне підґрунтя нашого дослідження. Йдеться, зокрема, про наукові студії Ю.М. Антоняна, І.О. Бандурки, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, С.І. Бушміна, В.А. Верещагіна, В.В. Вітвіцької, М.В. Гусарової, С.Ф. Денисова, О.М. Джужі, В.Н. Додонова, О.О. Дудорова, М.А. Ісаєва, О.С. Капінуса, Л.Г. Козлюк, С.А. Кондраніна, В.О. Маляррової, А.В. Польшикова, О.П. Рябчинської, О.О. Соловей, В.В. Сташиса, А.Ф. Степанюка, І.Г. Сугакова, В.Я. Тація, Д.В. Шмикова, Dulan F. Barber, Murray S. Davis, E. Donnerstein, D. Linz, Neil M. Malamuth, S. Penrod та багатьох інших.

Водночас маємо констатувати, що наукові розробки переважної більшості вказаних та інших вчених не містять або ж висвітлюють лише фрагментарно питання збуту і розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет, що сьогодні викликає труднощі у слідчій і судовій практиці та вимагає не лише юридичних, а й спеціальних знань. Серед об'єктивних причин такого становища те, що здебільшого такі роботи були виконані за інших правових, історичних, економічних і соціокультурних реалій і не відповідають сучасним вимогам щодо ефективного виявлення та розслідування фактів збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет.

Окреслена ситуація свідчить про необхідність розробки сучасних та удосконалення наявних механізмів протидії таким злочинам, передусім фахових комплексних монографічних досліджень з актуальних питань їх виявлення та розслідування оперативними та слідчими підрозділами Національної поліції України.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень із питань виявлення та розслідування збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет. Розв'язання поставленої мети зумовлює вирішення таких завдань: 1) проаналізувати наявні наукові дослідження з проблемних питань протидії збуту та розповсюдженню порнографічних предметів; 2) здійснити спробу систематизації та класифікації наукових здобутків вітчизняних вчених щодо виявлення та розслідування цих злочинів; 3) визначити пріоритетні напрями наукового забезпечення прикладних аспектів діяльності оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції України з виявлення та розслідування збуту й розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз фахової юридичної літератури з цього питання засвідчив, що в Україні проблемним аспектам протидії збуту і розповсюдженню порнографічних предметів приділялася і приділяється увага вітчизняних науковців, але здебільшого в адміністративній, кримінально-правовій і кримінологічній площині. Маємо констатувати, що такі дослідження на монографічному рівні проводилися у контексті наукових розробок проблем протидії злочинам проти громадського порядку та моральності загалом, а також студіювалися вченими з тем,

пов'язаних із протидією злочинам проти волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканності особи (Бандурка І.О. Злочини проти моральності у сфері статевих стосунків, 2012; Денисов С.Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської моралі (ст. 210, 211, 211 (1) КК України), 1996; Джужа А.О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканності дитини, 2013; Джужа О.М. Запобігання злочинам, що пов'язані із сексуальним насильством, 2009; Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі, 2012; Кучанська Л.С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України, 2007; Ландіна А.В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні, 2005; Новицька Н.Б. Захист суспільної моралі в умовах інформаційної трансформації суспільства, 2016; Орлеан А.М. Кримінально-правове забезпечення в Україні охорони людини від експлуатації, 2014; Репецький С.П. Суспільна моральність як об'єкт кримінально-правової охорони, 2010; Рябчинська О.П. Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, 2002; Сердюк П.П. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, 2005; Соловей О.О. Кримінологічна характеристика та запобігання дитячій порнографії в Україні, 2012).

Методологічну основу нашого дослідження складають також праці вітчизняних науковців із питань оперативно-розшукової протидії та криміналістичної методики розслідування торгівлі людьми та пов'язаних із нею злочинів, зокрема роботи І.А. Грабазія (Оперативна розробка організованих груп, які займаються торгівлею людьми, 2012), О.М. Ємець (Протидія оперативними підрозділами МВС України торгівлі людьми, вчиненої організованою групою: криміналістичний та оперативно-розшуковий аспекти, 2011), О.Л. Журби (Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для порушення кримінальних справ про торгівлю людьми, 2011), Д.Г. Казначеева (Організація і тактика попередження та розкриття злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, 2007), В.В. Максимова (Протидія торгівлі людьми засобами оперативно-розшукової діяльності, 2007), Ю.С. Нагачевської (Протидія оперативними підрозділами боротьби з торгівлею людьми міністерства внутрішніх справ України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, 2012), В.В. Пясковського (Методика розслідування торгівлі людьми, 2004), Д.Б. Санакоєва (Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами, 2009), Є.Д. Скулиша (Організаційно-правові основи взаємодії державних органів України у сфері протидії торгівлі людьми, 2009), В.С. Філашкіна (Криміналістичне забезпечення розслідування торгівлі людьми (міжнародне співробітництво), 2012) та ін. Вказані дослідження мають значення для розробки ефективних заходів із виявлення та розслідування збуту й розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет, адже торгівля людьми вчиняється, зокрема, з метою експлуатації людини, під якою законодавець розуміє, серед іншого, всі форми сексуальної експлуатації, а також використання в порнобізнесі.

Саме тому, з огляду на предмет нашого дослідження, а також з урахуванням наявності значної кількості наукових здобутків вчених і практиків, присвячених кримінально-правовим аспектам протидії цим злочинам, першочергової уваги й аналізу потребують наукові розвідки фахівців із криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, у т.ч. з питань протидії окремим видам злочинів, що вчиняються із застосуванням інформаційних технологій у мережі Інтернет.

Так, серед наукових досліджень у галузі криміналістики однією з перших у незалежній Україні, пов'язаних саме з розслідуванням фактів розповсюдження порнографічних предметів, є дисертація С.В. Хільченка «Криміналістичне забезпечення

розкриття і розслідування злочинної діяльності у сфері поширення порнографічних предметів» (Київ, 2004) і виданий на її основі навчальний посібник «Методика розслідування поширення порнографічних предметів» (Київ, 2008) [2; 3].

У своєму дослідженні автор здійснив спробу побудови моделі злочинної діяльності у сфері поширення порнографічних предметів із використанням методу криміналістичного моделювання, виокремивши фази злочинної діяльності від формування злочинного умислу до реалізації злочинного замислу [2, с. 8-9].

Аналіз вказаної роботи засвідчив, що з огляду на період підготовки дослідження, проблемні питання, пов'язані з виявленням і розслідуванням фактів збуту та розповсюдження порнографічних предметів саме мережею Інтернет, автором не розглядалися. Це пов'язано з тим, що до предметів цього злочину ним віднесено: 1) порнографічні тексти; 2) порнографічні фотовироби; 3) порнографічні зображення; 4) порнографічні вироби; 5) порнографічні знаряддя, сувеніри та побутові предмети; 6) порнографічну кіновідеопродукцію; 7) порнографічні звукозаписи; 8) порнографічні комбіновані вироби та збірки матеріалів [2, с. 9]. Відповідно, вченим була розроблена методика розслідування цього злочину у межах механізму його вчинення, з урахуванням вказаного предмету, наявної практики протидії та вимог КПК України 1960 р. Тобто робота, маючи вагоме теоретичне і наукове значення, із розвитком сучасних інформаційних технологій обробки, зберігання та поширення (збуту, розповсюдження) інформації, а також із прийняттям КПК України 2012 р. втратила свою актуальність.

Результатом колективних наукових розвідок харківських криміналістів і фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності став підготовлений ними науково-практичний посібник «Боротьба з порнографією: криміналістичні та оперативно-розшукові аспекти» (Харків, 2010), у якому були розглянуті специфічні та проблемні питання, що виникали під час розкриття та розслідування злочину, передбаченого ст. 301 КК України, а також запропоновано відповідні рекомендації щодо ефективного здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування [4]. Проте, незважаючи на те, що автори навчального посібника вже тоді справедливо визначали мережу Інтернет найпоширенішим способом розповсюдження порнографії (95%) [4, с. 30], у посібнику вони акцентують увагу на можливостях зняття інформації з каналів зв'язку й отримання необхідної інформації від операторів (провайдерів) надання телекомунікаційних послуг. Позитивно, що у роботі визначено типові способи збуту і розповсюдження продукції порнографічного характеру, зокрема використання пірингових мереж (Kazza, Gnutella, Overnet, Shareaza), принцип роботи яких передбачає встановлення програм обміну файлами, що є у вільному доступі в мережі Інтернет; використання сервісів миттєвих текстів і передачі голосу і відеозображень, що передбачають встановлення на ПК спеціальних програм типу GoogleTalk, Skype, ICQ, Messenger [4, с. 48-49]. Маючи змістовну теоретичну й практичну основу, у названому посібнику вчені лише фрагментарно дослідили питання збуту і розповсюдження порнографічних матеріалів мережею Інтернет, вдаючись до описовості можливих заходів протидії поширенню порнографії, спираючись на нормативно-правову базу, що втратила сьогодні свою актуальність і була повністю змінена. Як наслідок, постає необхідність у розробці нових та удосконаленні наявних механізмів виявлення та розслідування таких злочинів.

У 2013 р. Д.Г. Паляничко захистила дисертацію з теми: «Методика розслідування злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією» (Одеса, 2013) [5]. Дослідниця обґрунтовує виокремлення та класифікацію (типізацію) злочинів проти основ суспільної моралі у сфері статевої недоторканності дітей (базові, допоміжні, споріднені, побічні та нетипові), поклавши в основу такі підстави класифікації злочинної діяльності, як: 1) особа злочинця; 2) особа потерпілого; 3) предмет злочину; 4) обстановка;

5) елементи діяльності з підготовки, вчинення та приховування злочинів; 6) наслідки злочину [5, с. 7]. Автор віднесла до них злочини, передбачені ч. 3, 4 ст. 152, ч. 2, 3 ст. 153, ст. 155, 156 та ч. 4 і 5 ст. 301 КК України [5, с. 7]. Також у роботі визначено коло обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування; перелік типових слідчих ситуацій, загальні та спеціальні тактичні завдання, способи їх вирішення, слідчі версії та засоби їх перевірки під час розслідування; досліджено тактичні особливості проведення окремих слідчих дій (слідчого огляду, обшуку, допиту учасників кримінального провадження, а також типового комплексу судових експертиз) [5].

У дослідженні Д.Г. Паляничко встановлено різноманітні способи поширення продукції дитячої порнографії, а саме: її збут через місця продажу, переміщення через кордон із подальшою реалізацією, а також поширення дитячої порнографії через Інтернет [5, с. 9]. Проте, розкриваючи зміст типової моделі злочинної діяльності, пов'язаної з дитячою порнографією, важливим складником якої є поширення порнографічної продукції, а також формуючи методичні рекомендації щодо тактики проведення слідчого огляду й обшуку, автор акцентує особливу увагу на тому, що збут виготовленої продукції дитячої порнографії відбувається шляхом платного чи безоплатного її відчуження; зберігання цієї продукції здійснюється за допомогою її розміщення у спеціально відведених місцях чи на об'єктах (складах) з метою її подальшого розповсюдження або збуту [5, с. 12-13]. Відповідно, у роботі лише фрагментарно окреслено можливості виявлення фактів збуту та розповсюдження порнографії саме мережею Інтернет.

В.О. Малярова у межах підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук дослідила питання, пов'язані з розслідуванням злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків, у т.ч. передбачених ст. 301 КК України [6]. Водночас, здійснивши аналіз питань, пов'язаних зі способами вчинення злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків, схарактеризувавши особу злочинця і потерпілого, окресливши обстановку, засоби та знаряддя вчинення таких злочинів, у т.ч. й слідову картину за ними, В.О. Малярова питання, пов'язані з фактами збуту та розповсюдження порнографічних матеріалів мережею Інтернет, розглянула лише фрагментарно й описово [6, с. 40]. Лишилися поза увагою дослідниці й специфічні характеристики особи злочинця та потерпілого, засоби вчинення та слідова картина за фактами збуту і розповсюдження порнографічних матеріалів мережею Інтернет. Питання, пов'язані з виявленням злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків, у дисертації розглядаються на загальнотеоретичному рівні, без розробки прикладних аспектів цієї діяльності та можливостей використання отриманої інформації як доказів за кримінальними провадженнями.

Окремої уваги заслуговує й дисертація В.Ю. Мосяженко (2015), у якій авторка, досліджуючи особливості оперативно-розшукового та криміналістичного забезпечення виявлення та розслідування злочинів проти суспільної моралі, констатує, що «організація розробки та реалізації програм, комплексних і цільових оперативно-профілактичних операцій, а також інших заходів, спрямованих на активізацію протидії злочинам у сфері суспільної моралі, у т.ч. тим, що вчиняються в мережі Інтернет, є одним із напрямів удосконалення діяльності оперативних підрозділів ОВС» [7, с. 117]. За змістом дисертації відсутні пропозиції щодо шляхів такого удосконалення у прикладному аспекті, відтак у методичних рекомендаціях, викладених у додатках до дисертації [7, с. 234-271], їх автори вказують на необхідність використання інформаційно-технічного забезпечення та пропонують уживання терміна «вчинення злочинів із використанням інформаційних технологій» [7, с. 234-271].

Ґрунтуючись на результатах монографічного дослідження І.Ф. Хараберюша, В.Я. Мацюка, В.А. Некрасова, О.І. Хараберюша [8], В.Ю. Мосяженко зазначає, що

використання інформаційних технологій у протидії злочинам у сфері суспільної моралі має виконувати такі завдання: 1) виявлення та фіксацію інформації про окремих осіб, групи або організовані групи; 2) виявлення та фіксацію слідів злочинної діяльності на електронних носіях інформації; 3) виявлення та фіксацію інформації про осіб, котрі залучаються для виготовлення виробів, що пропагують сексуальну розбещеність, жорстокість і насильство; 4) документування діяльності окремих осіб, груп або організованих груп у межах оперативно-розшукового чи кримінального провадження; 5) дотримання принципів наступальності, взаємодії між підрозділами ОВС, конспірації та негласності при проведенні ОРЗ, ОТЗ, НС(Р)Д у межах оперативно-розшукового чи кримінального провадження; 6) проведення розвідувальних, аналітичних заходів і моніторингу комп'ютерних систем, локальних мереж і мережі Інтернет з метою запобігання та виявлення досліджуваних злочинів [7, с. 253].

Погоджуючись із висловленою позицією, зазначимо, що автор у своїй дисертації акцентує увагу лише на таких напрямках, як пошук у місцях концентрації осіб, що представляють оперативний інтерес; у криміногенних групах; групах підлітків і молоді, які схильні до вчинення правопорушень; серед осіб, котрі пропагують серед підлітків і молоді злочинний спосіб життя, як власним прикладом, так і іншими способами, абсолютно уникаючи розгляду питань здійснення моніторингу мережі Інтернет і можливостей використання його результатів як доказів у кримінальному провадженні [7, с. 234-271].

У теорії оперативно-розшукової діяльності на монографічному рівні ґрунтовно досліджувалися питання, пов'язані із сексуальним насильством (Гапон О.А., Джужа О.М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством (кримінально-правові, кримінологічні, оперативно-розшукові заходи), 2005) та сексуальною експлуатацією (Небитов А.А. Запобігання сексуальній експлуатації оперативними підрозділами Національної поліції України, 2017). Водночас маємо констатувати, що безпосередньо питанням оперативно-розшукової протидії злочинам, пов'язаним з обігом порнографічних предметів, на дисертаційному рівні присвячено лише дослідження О.О. Козленка [9]. З огляду на відкритий характер нашої публікації зазначимо, що вказаний автор у своїй роботі дослідив генезу явища порнографії; розкрив зміст оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних з обігом порнографічних предметів; зосередив увагу на особливостях виявлення, попередження й оперативної розробки осіб, які готують учинення злочинів, пов'язаних з обігом порнографічних предметів; окреслив напрями взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами протидії, а також зі слідчим при проведенні окремих негласних слідчих (розшукових) дій. Проте у вказаній роботі питання, пов'язані з виявленням фактів збуту та розповсюдження порнографічних предметів у мережі Інтернет, досліджено лише крізь призму реалізації організаційно-тактичних форм протидії, зокрема виявлення осіб, які готують учинення злочинів, пов'язаних з обігом порнографічних предметів [9]. Водночас практика потребує комплексних монографічних досліджень і системного узагальнення практики виявлення та розслідування злочину, передбаченого ст. 301 КК України, що вчиняється мережею Інтернет.

Частково розгляд проблематики оперативно-розшукової протидії, виявлення та розслідування цього злочину започатковано в окремих наукових розвідках на рівні публікацій у періодичних виданнях, серед яких виокремлюємо змістовні статті П.Л. Боровика (Способы изготовления порнографии как обстоятельства, подлежащие доказыванию), І.О. Воронова (Технологія розповсюдження продукції порнографічного характеру в мережі Інтернет), І.А. Грабазія та М.С. Удод (Сучасний алгоритм виявлення оперативними підрозділами ОВС злочинів, пов'язаних з обігом порнографічних предметів в мережі Інтернет), І.А. Грабазія й О.О. Козленка (Особливості тактики

протидії злочинам, пов'язаним з обігом порнографічної продукції в мережі Інтернет), О.М. Ємця (Особливості протидії оперативними підрозділами МВС України ввезенню, виготовленню, збуту і розповсюдженню порнографічних предметів; Пошук фактичних даних про ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів), Є.В. Жиліна (Організація та планування розслідування злочинного обороту порнографічної продукції), С.В. Рубіна та Е.В. Рижкова (Методика виявлення і документування преступлений, предусмотренных ст. 300, 301 УК Украины), М.І. Свентікової (Вивчення особи виготовлювача, збувальника та розповсюджувача порнографічних предметів; Характеристика типових способів незаконного ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів).

Враховуючи предмет і мету нашого дослідження, зазначимо, що розробка ефективних заходів з виявлення та розслідування цього злочину, що вчиняється з використанням мережі Інтернет, є неможливою без комплексного дослідження наявних науково-практичних розробок щодо протидії кіберзлочинності загалом та окремим видам злочинів зокрема. Першочергового значення набувають дослідження за спеціальністю 12.00.09 у галузі криміналістики та оперативно-розшукової діяльності.

Так, протягом останнього десятиліття питання оперативно-розшукової протидії окремим видам злочинів, що вчиняються із використанням сучасних інформаційних технологій, стали предметом наукових досліджень О.В. Богінського (Кримінальна розвідка у кіберсфері, 2018), І.О. Воронова (Організація і тактичні основи оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері високих інформаційних технологій органами внутрішніх справ, 2012), Є.О. Жицького (Оперативне обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням Інтернету, 2015), О.М. Комара (Протидія оперативними підрозділами МВС України шахрайствам, вчинюваним шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, 2013), О.І. Кривенка (Оперативно-розшукова протидія шахрайствам, що вчиняються через мережу Інтернет, 2018), М.Ю. Літвінова (Розкриття оперативними підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинів у сфері використання комп'ютерної інформації, 2010), С.М. Рогозіна (Організація і тактика документування підрозділами ДСБЕЗ злочинів в комп'ютерних мережах та мережах електрозв'язку, 2010), В.І. Тарабановської (Основи методики розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним тиражуванням та розповсюдженням аудіо-відеопродукції, 2012), Р.П. Томма (Правові та організаційно-тактичні основи протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам, що порушують права інтелектуальної власності, 2008), Д.П. Тишлека (Теоретичні та організаційно-правові засади використання кримінальною поліцією інформаційно-комунікаційних технологій під час протидії економічним злочинам, 2017), В.П. Шеломенцева (Пошук і фіксація підрозділами ДСБЕЗ МВС України фактичних даних про злочини у сфері високих технологій, 2008).

Окремо відзначаємо цикл одноосібних і підготовлених у співавторстві наукових публікацій О.В. Манжая з проблемних питань здійснення кримінальної розвідки у кіберпросторі (Використання кіберпростору в оперативно-розшуковій діяльності, 2009; Нормативно-правова база здійснення оперативно-розшукових заходів шляхом використання кіберпростору, 2010; Застосування оперативно-розшукових заходів у протидії кіберзлочинності, 2013; Особливості огляду засобів комп'ютерної техніки, 2016) й укладеного за його участі навчального посібника «Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій» 2017 р. [10]. Зокрема, у модулі 4 «Інформаційні технології, які використовуються для контролю та експлуатації жертв» зосереджено увагу на організації створення та роботи порностудії; особливостях створення і розташування порносайтів; запропоновано загальний порядок документування роботи порностудій, у т.ч. й у режимі реального

часу [10, с. 74-78]. Водночас автори посібника констатують відсутність єдиної практики щодо кваліфікації за ст. 301 КК України дій «працівниць» порностудій [10, с. 77].

Відповідно, ці та інші наукові студії складають підґрунтя нашого дослідження й мають використовуватися для побудови ефективних алгоритмів дій оперативних і слідчих підрозділів у виявленні та розслідуванні збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений нами аналіз засвідчив, що питанням організаційно-тактичних основ виявлення та розслідування фактів збуту і розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет, як і загалом інформації, що має кримінальний зміст, у фаховій літературі приділено недостатньо уваги. Незважаючи на значну кількість досліджень із проблем протидії збуту та розповсюдженню порнографічних предметів, переважну їх більшість становлять дослідження у кримінально-правовій і кримінологічній площині, а також окремі криміналістичні й оперативно-розшукові студії за тематикою протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи, у сфері суспільної моралі тощо. Проте низка актуальних і вкрай значущих проблем, зокрема питання щодо організації й тактики виявлення і розслідування обігу порнографічної продукції у мережі Інтернет, потребують наукового осмислення й узагальнення з урахуванням практики діяльності оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції України.

З урахуванням викладеного констатуємо, що стан наукової розробленості теоретико-прикладних та організаційно-тактичних основ виявлення і розслідування збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет є неефективним у зв'язку з відсутністю в Україні спеціальних, комплексних наукових досліджень. Враховуючи значне поширення в Україні таких злочинів, наявні результати проведеного нами анкетування працівників підрозділів БТЛ, кіберполіції та органів досудового розслідування, 81% яких вказали на недоліки законодавчого, відомчого, міжвідомчого та науково-методичного забезпечення протидії досліджуваним злочинам, постала необхідність проведення комплексного монографічного наукового дослідження за обраною нами темою з метою розв'язання вказаних питань.

Відповідно, першочергової розробки потребують такі питання: 1) характеристика збуту і розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет; 2) міжнародний досвід протидії збуту і розповсюдженню порнографічних предметів мережею Інтернет; 3) оперативне обслуговування сфери протидії кіберзлочинності оперативними підрозділами Національної поліції України; 4) оперативний пошук ознак збуту і розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет; 5) використання джерел оперативної інформації під час виявлення фактів збуту і розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет; 6) типові слідчі ситуації та планування розслідування збуту і розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет; 7) взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час досудового розслідування збуту і розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет; 8) організація і тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій щодо збуту і розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет.

Список використаних джерел:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2012-2018 роки. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402 (дата звернення 15.01.2019).
2. Хільченко С.В. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинної діяльності у сфері поширення порнографічних предметів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.

3. Хільченко С.В. Методика розслідування поширення порнографічних предметів : навчальний посібник. Київ, 2008. 151 с.
4. Шендрик В.В., Сафронов С.О., Крепаков І.О., Жилін Є.В. Боротьба з порнографією: криміналістичні та оперативно-розшукові аспекти : навчальний посібник. Харків, 2010. 261 с.
5. Паляничко Д.Г. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2013. 20 с.
6. Малярова В.О. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2014. 445 с.
7. Мосяженко В.Ю. Оперативно-розшукове та криміналістичне забезпечення виявлення та розслідування злочинів у сфері суспільної моралі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донець. юрид. ін-т МВС України. Кривий Ріг, 2015. 280 с.
8. Хараберюш І.Ф., Мацюк В.Я., Некрасов В.А., Хараберюш О.І. Використання оперативно-технічних засобів у протидії злочинам, що вчиняються у сфері нових інформаційних технологій : монографія. Київ : КНТ, 2007. 196 с.
9. Козленко О.О. Протидія оперативними підрозділами ОВС злочинам, що пов'язані з обігом порнографічних предметів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 260 с.
10. Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій : навчальний курс / А. Вінаков та ін. Київ, 2017. 148 с.